

METODICI ASISTENȚIALE DE LUCRU CU PĂRINȚII ÎN FORMAREA REZILIENȚEI LA ABUZ

Efrosinia HAHEU-MUNTEANU,
doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chișinău, RM
Maria TOIA, doctorandă,
Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă", Chișinău, RM

Abstract : *Parents need systemic counseling to change their educational model, for this purpose the counselor or educator must take into account the principles of adult learning and learning style, to select effective methods that would include learning from a holistic perspective, with a wide variety of approaches to the daily problems faced by the parent, to form a viable training program.*

Keywords: *parental education, educational counseling, parental competence, methodologies.*

Secolul XVII este considerat de mai mulți savanți ca secol *al triumfului copilului*, datorită capodoperei pedagogice a lui J. J. Rousseau *Emil sau despre educație* (1972) [2, p. 269], De Mause consideră că întreaga istorie a raporturilor între părinți și copii a fost până la începutul secolului XX un neîntrerupt șir de violență, care abia în secolul XX a atins stadiul susținerii orientat spre particularitățile copilului. Necesitatea adultului în perfecționarea realizării funcției de părinte a condiționat apariția și dezvoltarea teoriei și practicii educației părinților [1, p. 71]. Caracterul relațiilor actuale între părinți și copii este privit de sociologi din perspectiva psihologizată, deoarece părinții contemporani se implică emotional, intelectual, moral, practic și material în creșterea și educarea copiilor mai mult decât au făcut-o predecesorii lor [2, p. 271], copilul conservă poziția centrală în sistemul familial (C. Montandon 1987)[2, p. 272].

Una dintre orientările educativ importante care preocupă societatea contemporană este definirea unor soluții de dezvoltare a deprinderilor de parentalitate și a atitudinilor constructive (adică în spiritul dreptului de dezvoltare, educație, sănătate și familie de care trebuie să se bucure orice copil), capabile de rezolvare a problemelor educative cu care se confruntă adulții [6, p.49]. În literatura de specialitate, autorii disting două tipuri de intervenție asupra părinților cele *de prevenire* și cele *de rezolvare* a unor situații problemă/conflicte [6, p.51]; totodată se utilizează două concepte ce prevăd acțiuni de sprijin a familiei / a părinților:

- *consilierea familiei și consilierea parentală* - presupun acțiuni țintite profesional, realizate de specialist, cu scopul susținerii familie/părinților prin activități formale organizate și planificate în urma sesizării unor probleme. *Conceptul de consiliere denotă o relație interumană axată pe ajutor, realizată de o persoană specializată / consilierul și o altă persoană, care solicită asistență specială – beneficiarul (Egan, 1990). Relația dintre consilier și persoana consiliată este una de alianță, de participare și colaborare reciprocă (Ivey, 1994) [1, p.9].*

Există mai multe tipuri de consiliere (medicală, socială, psihologică, religioasă, etc), în cadrul nostru de interes se va vorbi despre o consiliere psihopedagogică sau educațională *prin care se urmărește sugerarea unui mod de a proceda, a unui mod de comportare ce trebuie adoptat într-o situație dată sau, în general, în viața și activitatea cotidiană* [1,p.11]. Principala formă de consiliere psihopedagogică este *ședința de consiliere*, pe parcursul căreia se folosesc un șir de metode precum *conversația, explicația, adunarea și precizarea informațiilor, metafora, interpretarea, reformularea, resemnificarea, exercițiul structurat, psihodrama, sociodrama și altele*, prin care părintele este sfătuit, ajutat, sprijinit și îndrumat în a-și conștientiza problemele, este încurajat să ia decizii și să-și asume responsabilitatea propriilor schimbări atât la nivelul cognițiilor și emoțiilor, cât și al comportamentelor [1, p.13].

- *educație parentală și educație familială* se realizează într-un context natural al familiei, are o cuprindere mai largă, ea urmărește dezvoltarea atitudinilor și practicilor parentale de autocunoaștere și analiză a propriilor probleme, responsabilitate parentală, comunicare eficientă, negociere a soluțiilor, luare a deciziilor, rezolvare creativă de conflicte între generații.

Se impune și diferențierea noțiunilor de *educația părinților, educație parentală și educație familială*. E. Vrasmaș în lucrarea *Intervenția socio-educatională ca sprijin pentru părinți* definește educația părinților drept *o formă de intervenție asupra părinților în favoarea educației copiilor lor (...) un set de măsuri educaționale și de sprijin care ajută părinții atât în înțelegerea propriilor nevoi cât și cele ale copiilor construind punți de legătură între părinte și copil* [6, p.121], ea presupune competențe și abilități deja manifestate; *educația parentală* include și educația prin care se pregătesc viitorii părinți și se construiesc modele parentale; *educația familială* se referă la formarea deprinderilor, valorilor și normelor vieții în comun, în familia extinsă, care cuprinde frații, bunicii, etc. Ca și metode eficiente de formare în cadrul programelor parentale se folosesc: *expunerea, prelegerea, demonstrația, discuția (dezbaterea, masa rotunda, conversația, schimbul de experiențe, focus grupul etc), studiile de caz, scenariile pe roluri, studiul independent, formarea dirijată prin sarcini, rezolvarea de probleme, instruirea pe suport tehnologic, etc* [4, p. 31-51].

Scopul educației părinților este de a forma *părinți buni*, părinți ce au un stil parental *de încredere* (Pugh, De Ath și Smith 1994) [6, p.128], *eficient* (V. Gr. Borgoveanu 1900) [3, p.52], *autorizat* (Baumrind 1972), *umanist* (E. Stănculescu și J. M. Bouchard 1988) sau *competent* [3, p.39], care ar trebui să posede anumite cunoștințe și deprinderi pentru constituirea și dezvoltarea armonioasă a personalității copiilor. În lucrarea sa *Părinte competent, relaționare eficientă cu copilul între 6 și 11 ani* S. Glăveanu introduce noțiunea de *competență parentală* menită să explice noțiunea părintelui eficient din perspectiva a 5 componente - etalon ideal al modalităților de relaționare părinte - copil [3, p.13-14] și anume:

1. Cunoașterea specificului dezvoltării copilului în funcție de vârstă, înțelegerea nevoilor, explicația reacțiilor copilului și formularea răspunsurilor adecvate.
2. Suportul afectiv și managementul stresului manifestate prin modalitățile de prevenire și gestionarea eficientă a situațiilor de criză, prin tipul de coping a stresului preluat și modul de oferire a suportului afectiv.
3. Disciplinarea ce include modul de comunicare, dezvoltare și gestionarea a diadei recompensă - pedeapsă.

4. Managementul timpului prin care se determină modul și eficiența timpului petrecut cu copilul, capacitatea de a dirija și a crea contexte de stimulare a gândirii critice și creatoare.
5. Managementul situațiilor de criză prezentat prin modul de a gândi și de a găsi soluții pentru situațiile dificile și de a dezvolta gândirea critică și perseverența în rezolvarea problemelor.

Un părinte bun este încrezător în copilul său și competent în măsurile pedagogice pe care le ia în situații diferite, el are o atitudine pozitivă și flexibilă [6, p.129]. În lucrarea *Tratat de educație pentru familie* Larisa Cuznețov distinge două grupuri mari de dificultăți sesizate de părinți în procesul de educație familială: dificultăți de înțelegere a copilului și dificultăți de influență / educație a copilului, cele din urmă pot fi dificultăți parțiale ce reflectă necesitatea înțelegerii unor particularități psihologice și importanța corectării unor comportamente; și dificultăți generale reale sau imaginare. Drept cauză a apariției acestor conflicte autoarea prezintă două surse: *părinte-factor* care reflectă particularitățile individuale, atitudinale, competența și cultura părinților; și *copil-factor* care se referă la particularitățile individuale ale copilului, profilul psihic și specificul dezvoltării sale biologice [2, p.310].

Pentru a realiza un program viabil de dezvoltare a competenței parentale în sensul eradicării abuzului, formatorul trebuie să țină cont atât de principiile teoriei învățării, cât și de caracteristicile și particularitățile actului de învățare la vârsta adultă. În literatura de specialitate, teoriile învățării sunt divizate în trei mari categorii:

- teoriile stimul răspuns – autorii acestor teorii au fost interesați să demonstreze cum poate fi stimulată crearea unei legături dar și impactul experienței cu alt stimul asupra acestui legături, teoria a explorat rolul întăririi în situațiile de învățare la oameni, manifestată sub forma unei încuviințări, a unui zâmbet sau comentariu cu rol de recompensă (Neculau 2004) [3, p.32]:

- teoriile cognitiviste – au cercetat funcționalitatea creierului și rolul percepției, a introspecției și a înțelegerii în procesul învățării. Gestaliștii subliniază importanța întregului în învățare, în sensul că părțile ar trebui organizate în unități cu sens și relatate întotdeauna ca întreg.

- teoria învățării sociale – denotă importanța interacțiunii sociale și a inițierii în procesul de învățare, un rol deosebit a fost acordat experienței directe și observației prin care se pot modela propriile comportamente, precum și implicarea celui care învață în procesul de instruire (Rogers 1969, Bandura 1992) [3, p.33].

Învățarea la vârsta adultă aduce în același grup diverse persoane, varietatea lor constituie un factor ce trebuie atent investigat pentru a obține succesul instruirii în dezvoltarea competențelor parentale. N. Vințanu determină unele particularități psihologice comune a procesului de învățare precum: adulții au o anumită atitudine față de educație și învățare, sunt pragmatici, au scopuri bine definite, valorifică propriile cunoștințe și experiențe de viață, învață pe tot parcursul vieții dacă sunt determinați de anumite constrângeri externe sau intern, au o imagine de sine bine conturată și consolidată [3, p.34-35]. Așadar, părintele participă la evenimentul de învățare cu experiența sa anterioară la care se raportează și e pregătit să învețe când conștientizează necesitatea de a citi sau de a face ceva pentru a fi mai eficient în asumare responsabilităților parentale, de aceea ar fi bine ca experiențele de învățare propuse adulților să fie corelate cu trebuințele și situația concretă din interesul acestora [3, p.36]. Învățarea necesită a fi realizată atât la nivel declarativ, care are anumite reguli și principii clar definite, cât și

complementar, susținut de exemple și expuneri a situațiilor practice, care permit învățarea într-un mediu relativ similar celui real al persoanei care învață și facilitează transferul informațional [3, p.37]. P.Honey și A.Mumford au definit patru stiluri preferate de învățare a adulților, pe care S. Glăveanu le-a adaptat stiluri de învățare a părinților în cadrul cercetării privind competența parentală [3, p.38]:

- Stil activ – caracterizează părinții care învață prin activități susținute, prin experiențe concrete, prin imitare.
- Stil reflexiv – utilizat de părinți care preferă să se detașeze, să observe și să reflecteze.
- Stilul teoretic – adoptat de părinții care raționalizează și sintetizează informația în tipare logice.
- Stilul pragmatic – părinții experimentează ideile noi și transferă teoriile în practică.

În contextul cercetării *Formarea abilității de reziliență la părinți pentru depășirea situațiilor de abuz a copiilor* urmărim în special rezolvarea unor situații legate de disciplinare și soluționarea nonviolentă a conflictelor apărute între părinți și copiii de vârstă preșcolară prin oferirea unui sprijin educațional adulților, de formare a unor abilități și deprinderi a practicilor parentale considerate a fi eficiente, de schimbare a ideilor, percepțiilor, atitudinilor referitor la educație și construirea imaginii de sine ca părinte rezilient la abuz, acest sprijin se va reflecta printr-un program de educație a părinților, care ar presupune și ședințe de consiliere orientate în special spre înțelegerea particularităților de dezvoltare psihică și fizică a copiilor și va cuprinde strategii de comunicare eficientă ce ar garanta formarea unor relații armonioase. Comunicarea ca și proces de transmitere a unor informații cu caracter educativ înglobează și climatul creat de persoanele adulte, cuvântul având o putere *de a zidi sau a dărâma din procesul de dezvoltare a viitoarei personalități* șoitu 1996 [2, p.325]. Larisa Cuznețov consideră dimensiunea relației și comunicării părinte-copil drept o etapă esențială în formarea identității eului și asigurării inserției sociale ulterioare, prin trăsăturile pozitive susținute și cultivate consecvent de părinți. În urma studiilor efectuate, autoarea constată că activitățile de consiliere ale părinților au avut un impact pozitiv privind comunicarea și exercitarea rolurilor parentale și au format un ajutor real și eficient pentru adulți în direcția dirijării relațiilor părinte copil și profilaxia conflictelor familiale, drept metodă este propus un joc intelectual imaginativ numit *Floarea conflictelor familiale* fiecare petală prezentând un mod de gândire distorsionată, iar înțelegerea și conștientizarea fiecărei structuri ar presupune lichidarea acesteia *smulgerea petalei respective* [2, p.328]. Cele 9 petale-blocaje de comunicare sunt:

1. Exagerarea sau minimalizarea - deseori părinții exagerează greșelile propriilor copii și succesul altora; comportamentul de exagerare fiind specific mamelor iar cel de minimalizare taților.
2. Super generalizarea - tendința de a observa și a evidenția un singur eveniment cu caracter negativ ca fiind reprezentativ pentru întreaga activitate a copilului, creând situații de insucces continue.
3. Gândirea de tipul tot sau nimic - apare atunci când părinții au tendința de a constata apariția unui eșec total dacă copilul a atins scopul doar parțial.
4. Descalificarea pozitivului - respingerea experiențelor pozitive considerate a fi lipsite de importanță sau neserioase.
5. Desconsiderare viziunii infantile - părinții neglijează continuu opinia copilului.

6. Saltul direct spre concluzii - presupune interpretări negative pripite, presupuneri eronate prin care părinții anticipează evenimente cu o predicție negativă.
7. Filtru mental - selectarea unui singur detaliu negativ asupra căruia se insistă excesiv, ansamblul realității este negat.
8. Raționamentul afectiv de tip negative - presupune că emoțiile negative reflectă în mod sigur realitatea obiectivă.
9. Afirmările categorice - părinții auto motivează copiii în direcția dorită prin *trebuie* și *nu trebuie*, prin atenționări cu o eventuală pedeapsă.

Impactul pe care îl poate avea mesajului părintesc este imens pentru prezentul dar și viitorul copilului, pentru a conștientiza acest fapt părinților li se vor explica unele interpretări, ca ulterior să fie îndemnați să analizeze propriile mesaje și să determine sensul *ascuns* al acestora [5].

Importanța mesajului părintesc		
<i>Mesajul</i>	<i>Percepția</i>	<i>Rezultat</i>
Dacă nu erai tu / mai bine nu te făceam	Nu trăi	Depresie, gânduri suicidale
Copiii mici sunt atât de duci. Când erai mic erai așa de	Nu crește	Copiii nu vor să crească, să formeze o familie, nu văd viața lor fără mama....
Nu plânge – ești mare! Fii puternic!	Nu simți	Inhibă emoțiile doar la exterior. Nu recunosc greșelile, orice insucces personal neapărat trebuie analizat minuțios și niciodată repetat. Poate deveni despot și inflexibil.
Fă ce am zis! Ești prost! Nu te gândi dar fă!	Nu gândi	Nehotărâre, alegerea activităților ce presupun activități cognitive minime.
Așa am vrut fată... Așa seamănă cu soacra.... Tăt tat-su....	Nu fi tu însuși	Trăiesc cu emoții străine, se rușinează de înfățișarea proprie. Aplică des la chirurgii estetice, tatuaje, schimbarea înfățișării.
Tu ești la noi cel mai bun / frumos / deștept. Tu nu ești ca și dâșii. Tu ești o prințesă / mică vedetă etc.	Nu aparține	Supraestimare duce la neintegrare, nerealizare și decepție (narcissism, makiavelism).
Hai mai repede că întârziem! Fă mai repede! Hai mai repejor! Fuga!!!	Grăbește-te!	Oamenii tot timpul se grăbesc, au multe activități, se suprasolicită, fac greșeli. Gândesc mai mult decât reușesc să facă.
Copilul meu ia numai note de 10. Dacă ai să te porți/vorbești frumos toată lumea o să te iubească.	Trebuie să fii cel mai bun ca să fii iubit!	Se tem de greșeli, de obicei sunt metodici. Așteaptă laudă și vor să fie primii, ei nu pot primi plăcere de la participare, doar de la câștig. Se retrag deseori în alcool/droguri
Distrează-ne! Bucură-ne cu ceva! Ajută!	Fii salvator!	Fac totul pentru alții, uneori forțat, constrânși. Sunt omniprezenți cu sfaturi, iubesc să fie în echipă. Pot cere pentru alții, mai puțin pentru ei.
Fă ce vrei dar cu mare grijă! Fii foarte atent! Fă mai bine!	Străduiește-te!	Entuziaștii care se epuizează rapid. Foarte rar când termină ceva. Schimbători / nerăbdători.

O altă metodă propusă părinților poate fi exercițiul patternurilor lingvistice descrise de L. Michael Hall, Bob. G. Bodenhamer în *Manual de utilizare a creierului*, desfășurarea căruia

presupune reformularea celor mai uzuale replici la care copilul ripostează, în replici constructive, câteva exemple de patternuri lingvistice:

- Nu striga! - **Dacă** vorbești calm îmi va fi mai ușor să te înțeleg!
- Treci la masă! - **Dacă** te așezi la masă vom începe mai repede cina!
- Fă ordine! - **Când** te duci la bucătărie aruncă hârtia de la bomboană în coș!
- La cină! - **După** cină mergem la plimbare!
- Nici un desert pâna nu mănânci tot din farfurie! - **Îndată ce termini** supa primești desertul!

În arsenalul părintelui ar fi eficient și exercițiul de motivare a copilului prin schimbarea focusului cu ajutorul patternurilor lingvistice:

- Cred că poți să obții un rezultat mai bun **și** da, ai unele probleme de rezolvat.
- Cred că poți să obții un rezultat mai bun **dar** ai unele probleme de rezolvat.
- Cred că poți să obții un rezultat mai bun **chiar dacă** ai unele probleme de rezolvat.
- Ai unele probleme de rezolvat **și** poți să obții un rezultat mai bun.
- Ai unele probleme de rezolvat **dar** poți să obții un rezultat mai bun.
- **Chiar dacă** ai unele probleme de rezolvat poți să obții un rezultat mai bun.

Alt aspect deosebit de important al comunicării părinte-copil este *ascultarea activă* și empatizarea sentimentelor, o metodă eficientă de conectare emoțională *conectează-te și redirecționează* este propusă doctorii în psihologie D.Jr. Siegel, T.P. Bryson în lucrarea *Creierul copilului tău. 12 strategii revoluționare de dezvoltare unitară a creierului copilului tău*, pentru a însuși tehnica, părinții vor fi rugați prin metoda psihodramei (copil-pătinte) sau a scenariilor pe roluri să rezolve o situație aleasă; jocul de rol i-ar ajuta să exerseze tonul, mimica, gestică, chiar și postura corpului (contactul *ochi în ochi* pentru fete și *umăr la umăr* pentru băieți), deoarece o comunicare eficientă nu se limitează doar la limbajul verbal, dar include și pe cel nonverbal și paraverbal.

Situație: Frate mai mare furios pe cel mai mic, pentru că mama îl iubește mai mult pe junior.	
Conectarea:	Redirecționarea:
<p>Descrierea emoțiilor: pari a fi supărat / trist / furios</p> <p>Stabilirea conexiunii: Cred că uneori este foarte greu, nu-i așa?</p> <p>Potolirea: Să știi că eu nu uit niciodată de tine. Tu ești mereu în mintea mea și vreau să știi cât de special ești pentru mine.</p> <p>Se poate oferi un sărut / îmbrățișare / atingere etc.</p>	<p><i>Explicația:</i> descrieți cum încercați să satisfaceți nevoile fiecărui copil, dar și a dvs. personale și cele ale partenerului de viață; cum apreciați independența celui dintâi;</p> <p>Determinați soluții favorabile tuturor părților <i>win-win</i>: timp pentru copil de exemplu 15 min în fiecare zi înainte de somn sau formați un tabel săptămânal pentru timp cu mama, tata, frate/sora, independent etc. la stabilirea căruia să participe toți membrii familiei, se poate stabili și un semn <i>secret</i> pentru apreciere /afecțiune; etc.</p>
<p><i>Important:</i> Nu se face conectarea doar cu latura emoțională, regulile cu privire la respect, ajutor reciproc, conviețuire sau alte norme etice sunt foarte importante și trebuie neapărat discutate, stabilind cauze și consecințe (desigur fără etichetări, comparații și umiliri).</p>	

Considerăm că un set de strategii similare, selectate și adaptate grupului țintă ar genera efecte pozitive pentru relația părinte-copil, ar forma reziliența pentru abuzul suferit în copilărie de către adult și ar evita repetarea acestuia asupra propriilor copii.

Concluzii: În literatura de specialitate sunt descrise sute de strategii eficiente de parenting, există numeroase programe parentale, organizații și instituții de sprijin, cu toate acestea fenomenul abuzului asupra copilului persistă, părinții necesită consiliere cu caracter sistemic pentru a-și schimba modelul educațional, iar consilierul/educatorul trebuie să țină cont de principiile învățării la vârsta adultă și a stilului de învățare pentru a selecta metode eficiente care ar cuprinde învățarea dintr-o perspectivă holistică, cu o varietate mare de abordare a problemelor cotidiene cu care se confruntă părintele (atât cele generate din mediul social-cultural, cât și cele de presiune socio-profesională sau familia), asigurând un program de instruire viabil. Apreciem că părinții ar trebui să fie capabili să manipuleze optim în situații de criză educațională diverse modele de interacțiune utilizând în mod activ strategiile non-abuzive oferite, evitând a utiliza orice formă de violență și exploatare care împiedică dezvoltarea armonioasă a personalității copilului și a unei relații părinte-copil bazată pe încredere și comunicare afectuoasă.

BIBLIOGRAFIE

1. CUZNEȚOV, Larisa; MICLEUȘANU, Z. Bazele consilierii. Ghid metodologic. Chișinău: Primex Com, 2015. 99p.
2. CUZNEȚOV, Larisa. Tratat de educație pentru familie. Pedagogia familiei. Chișinău: CEPUSM, 2008. 624p.
3. GLĂVEANU, S. Competența parentală. București: Editura Universitară, 2012. 329p. ISBN: 978-606-591-472-8
4. GLĂVEANU, S. Programe de educație parentală. București: Editura Universitară, 2012. 149p. ISBN: 978-606-591-486-5
5. HALL, M.; BODENHAMER, B. Manual de utilizare a creirului. Volumul I. București: Editura VIDIA, 2013. 447p. ISBN 978-606-8414-11-9
6. VRASMAȘ, E. Intervenția socio-educatională ca sprijin pentru părinți. București: Aramis Print, 2008. 256p. ISBN:978-973-679-531-2